

KS. MICHAŁ WIDERA ^{a, b, ©}

 0000-0002-7849-8887

^a Uniwersytet Opolski; Wydział Teologiczny, ul. Wojciecha Drzymały 1a, 45-342 Opole, PL

^b Wieluńskie Towarzystwo Naukowe, ul. Reformacka 3, 98-300 Wieluń, PL

© WideraMichal@O2.PL

TROSKA KS. ROCHA NIESZPORSKIEGO O STAN MATERIALNY PARAFII W RZAŚNIA

Słowa kluczowe: budownictwo sakralne, duszpasterstwo, ks. Roch Nieszporski, Rzaśnia.

Streszczenie: Archiwum Parafii w Rzaśni zawiera interesujące dokumenty ukazujące działalność ks. Rocha Nieszporskiego w tej parafii w okresie 44 lat. Powierzono mu stanowisko proboszcza, ponieważ posiadał odpowiednie walory moralne i doświadczenie w pracy duszpasterskiej. Początki aktywności były trudne ze względu na mały i znajdujący się w złym stanie technicznym kościół oraz niski poziom religijności mieszkańców. W tych okolicznościach ks. Roch Nieszporski wykazał się niezachwianą wiarą i ponadprzeciętną gorliwością. Dzięki temu udało mu się pozyskać odpowiednie środki na budowę nowej murowanej świątyni. Głównymi jej fundatorami byli Franciszka i Maciej Płaczkowscy. Do urzędzenia wnętrza zostali zatrudnieni znani warszawscy rzeźbiarze i malarze. Poświęcenie kościoła rozpoczęło nowy etap w dziejach parafii, który zaowocował zwiększeniem religijności wiernych i ich udziału w formach pobożności.

Jednymi z najważniejszych źródeł do badań nad dziejami parafii są dokumenty znajdujące się w archiwach parafialnych, które zajmują się przede wszystkim gromadzeniem i przechowywaniem, a niekiedy także

KS. DR MICHAŁ WIDERA (1990–). Kapłan (2015) archidiecezji częstochowskiej (2015–); mgr (teologia, 2015, UPJPII, Kraków); dr nauk teologicznych (historia Kościoła, 2021, UO, Opole). Zainteresowania naukowe – II Rzeczpospolita, dzieje diecezji kujawsko-kaliskiej i częstochowskiej.

opracowywaniem i udostępnianiem materiałów o walorze użytkowym dla ich twórców. Archiwalia te obejmują akta wytwarzane przez administrację urzędu parafialnego i organizacje funkcjonujące w obrębie wspólnoty duszpasterskiej¹. Bogata przeszłość parafii w Rzęśni² została szczegółowo udokumentowana przez kolejnych proboszczów. Owocem ich pracy kronikarskiej jest wiele cennych materiałów opisujących poszczególne etapy działalności duchownych i wiernych świeckich. Celem podjętych badań jest przedstawienie troski ks. Rocha Nieszporskiego o stan materialny parafii w Rzęśni w czasie jego 44-letniej posługi w tej wspólnocie parafialnej. Dotychczas opublikowano artykuł o jego działalności duszpasterskiej, kilka biogramów i wspomnienie pośmiertne³. Bazę źródłową stanowią archiwalia znajdujące się w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku i Archiwum Parafii w Rzęśni. Zastosowano metody: analizy źródeł archiwalnych, demograficzną, geograficzną, statystyczną i syntezy, a następnie przedstawiono zagadnienie w układzie problemowym. Badania źródłowe pozwoliły ukazać szczególną rolę ks. Rocha Nieszporskiego w powstaniu nowej świątyni w Rzęśni, co wpłynęło na wzrost aktywności wiernych w działalności wspólnoty parafialnej i w zwiększeniu ich udziału w oferowanych im formach pobożności.

¹ R.R. Kufel, *Jak prowadzić kronikę parafialną? Poradnik*, Zielona Góra 2014, s. 5; R. Prejs, *Przedmowa*, w: R.R. Kufel, *Archiwum parafialne w teorii i praktyce*, Zielona Góra 2021, s. 5; tamże, s. 10, 13.

² Pierwsza udokumentowana wzmianka o Rzęśni pochodzi z 1337 r. i określa ją jako własność arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. W 1355 r. została przekazana kapitulie gnieźnieńskiej. W XVI w. wieś należała do powiatu noworadomskiego i była jednocześnie siedzibą gminy. Parafia w Rzęśni powstała prawdopodobnie w 1403 r. z inicjatywy arcybiskupów gnieźnieńskich, którzy ufundowali drewniany kościół pod wezwaniem św. Macieja i św. Mateusza. W XVI w. na miejscu dawnej świątyni zbudowano kolejną, także drewnianą, która została rozebrana w 1862 r. Po utworzeniu diecezji kujawsko-kaliskiej w 1818 r. parafia znalazła się w dekanacie brzeźnickim, zob. J. Łaski, *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, t. 1, wyd. J. Łukowski, Gniezno 1880, s. 537–538; SGKP, t. 10, red. B. Chlebowski, Warszawa 1889, s. 127; W.P. Właźlak, *Rzęśnia*, w: EK, t. 17, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 726; W. Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011, s. 54, 60.

³ *Dwa pogrzeby*, „Kurier Warszawski” (KW), 76(1896), nr 17, s. 2; J. Gryglewski, *Siemkowice*, „Przegląd Katolicki”, 35(1897), nr 10, s. 154–156; *Śp. ks. Roch Nieszporski*, „Słowo”, 15(1896), nr 13, s. 2; W.P. Właźlak, *Duchowieństwo parafii Rzęśnia w okresie niewoli narodowej*, CzST, 34(2006), s. 228; J. Kapuściński, *Duchowieństwo parafii Dobryszce*, „Zeszyty Radomszczańskie”, 9(2014), s. 272; A. Kaczmarek, *Duchowieństwo dekanatu radomskiego w latach 1819–1867. Studium strukturalno-biograficzne*, Częstochowa 2017, s. 75, 77; M. Wiedera, *Działalność duszpasterska ks. Rocha Nieszporskiego w Rzęśni w dokumentacji archiwum parafialnego*, „Rocznik Łódzki”, 72(2022), s. 121–132.

Pierwsze lata życia i działalności oraz okoliczności przybycia do Rzaśni

Ks. Roch Nieszpornski urodził się 6 sierpnia 1815 r. w Michałowie k. Kalisza w rodzinie Wawrzyńca i Agnieszki z d. Kozłowskiej. Jego rodzice odznaczali się głęboką religijnością⁴. Nauki początkowe pobierał w domu rodzinnym, a następnie w latach 1828–1833 kształcił się w szkołach publicznych w Warcie. W 1833 r. podjął decyzję o pójściu drogą powołania kapłańskiego i został przyjęty do seminarium duchownego we Włocławku. Jako kleryk odznaczał się pilnością w nauce, pokorą, skromnością oraz szacunkiem i posłuszeństwem wobec starszych. Wpłynęło to na wydanie o nim pozytywnej opinii przez przełożonych seminarium i bp. Walentego Macieja Tomaszewskiego⁵. Po święceniach kapłańskich, które przyjął 12 sierpnia 1838 r.⁶, został wikariuszem w Mstowie (1838–1840) i Dobryszycach (1840–1843), a następnie komendarzem⁷ w Pławnie (1843–1845), Żurawiu (1845–1852) i Rzaśni (od 1852 r.) po śmierci proboszcza Jana Nepomucena Zygmunta Szynklera⁸. W latach 1853–1896 pełnił posługę

⁴ ArDWI, Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego, sygn. AKGWłocł. pers. nr 407, Nieszpornski Roch, Pismo Andrzeja Mulzowa do Michała Jana Marszewskiego z 25 II 1852 r., s. 1; Archiwum Parafii w Rzaśni (APRzaś), Kronika parafii Rzaśnia (KPR), brak sygn., s. 97; *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1881 (Catalogus 1881)*, Varsaviae 1881, s. 64; Gryglewski, *Siemkowiec*, s. 154.

⁵ Bp Walenty Maciej Tomaszewski – ur. 4 II 1781 r. Po wstąpieniu do Zgromadzenia Misji założonego przez św. Wincentego à Paulo w 1804 r. przyjął święcenia kapłańskie. Następnie otrzymał dekret sekularyzacyjny i został inkardynowany do diecezji włocławskiej. Pracował w duszpasterstwie parafialnym i był członkiem kapituły włocławskiej (od ok. 1825 r.). W 1832 r. został administratorem diecezji kujawsko-kaliskiej, a w 1836 r. – jej biskupem. Zmarł 18 I 1850 r., zob. W. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej. Okres kujawsko-kaliski 1818–1925*, Włocławek 2018, s. 89–92.

⁶ ArDWI, AKGWłocł. pers. nr 407, Bieg życia ks. Rocha Nieszpornskiego z 15 VI 1884 r., s. 11; *Catalogus 1881*, s. 64; *Dwa pogrzeby*, s. 2; Gryglewski, *Siemkowiec*, s. 155; Właźlak, *Duchowieństwo parafii Rzaśnia*, s. 228.

⁷ Komendarz – duchowny administrujący tymczasowo wakującą parafią np. w przypadku braku możliwości wyznaczenia dla niej proboszcza, zob. EKOść, t. 10, Warszawa 1877, s. 543.

⁸ Ks. Jan Nepomucen Zygmunt Szynkler – ur. 12 V 1761 r. w Warszawie. W 1777 r. wstąpił do Zakonu Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych (zakonu pijarów). W 1786 r. przyjął święcenia kapłańskie, a w 1796 r. – otrzymał dekret sekularyzacyjny i rozpoczął pracę jako kapłan diecezjalny. Od 1799 r. zarządzał parafią w Rzaśni, a 23 IV 1800 r. został jej proboszczem. Jego staraniem urządzono nowy cmentarz umiejscowiony za wsią, wykończono plebanię i wybudowano dom dla wikariusza. W 1820 r. został poddziekanem brzeźnickim. Zmarł 20 I 1852 r. w Rzaśni, zob. APRzaś, KPR, s. 49–50; Właźlak, *Duchowieństwo parafii Rzaśnia*, s. 227–228; P. Szkutnik, *Akta dziekana brzeźnickiego 1819–1867. Studium urzędu i dokumentacji*, Łódź 2012, s. 99, 111–112, 116.

kapłańską na stanowisku proboszcza parafii w Rzaśni, która w tym czasie liczyła ok. 4,7 tys. wiernych. Instalacji na ten urząd dokonał ks. Kacper Lipiński⁹ – dziekan radomszczański¹⁰.

Po śmierci ks. Szynklera nastąpił wakat na stanowisku proboszcza w Rzaśni. Konsystorz Foralny Piotrkowski¹¹ uwzględnił opinię dotyczących wikariuszy: ks. Edwarda Zimmermana¹² i ks. Józefa Synowicza¹³, którzy zaproponowali, aby probostwo objął ksiądz będący w sile wieku. Taki kandydat mógłby wykonywać wszystkie obowiązki przy pomocy tylko jednego wikariusza, gdyż dwóch w pełni sprawnych kapłanów mogło zapewnić odpowiednią opiekę duszpasterską wiernym. Ponadto dochody

⁹ Ks. Kacper Lipiński – ur. 6 I 1794 r. lub 1796 r. W 1819 r. przyjął święcenia kapłańskie. Ok. 1821 r. został wikariuszem, 6 IX 1831 r. – proboszczem w Chełmie, a 12 XI 1838 r. – kanonikiem honorowym kaliskim. W latach 1848–1859 był dziekanem dekanatu radomszczańskiego. W 1860 r. w związku z zaniedbaniami i licznymi kontrowersjami został odwołany z Chełma przez władze diecezjalne i skierowany do pobytu na Jasnej Górze. Po roku powrócił na probostwo w Chełmie, gdzie zmarł 2 IV 1876 r., zob. T.A. Nowak, *Duchowieństwo parafii Chełmo na przestrzeni wieków*, CzST 32(2004), s. 116–118.

¹⁰ ArDWI, AKGWłocł. pers. nr 407, Bieg życia ks. Rocha Nieszporskiego 15 VI 1884 r., s. 11; *Catalogus* 1881, s. 64; *Dwa pogrzeby*, KW, 33(1853), nr 230, s. 1117; Właźlak, *Duchowieństwo parafii Rzaśnia*, s. 228; Kaczmarek, *Duchowieństwo dekanatu radomszczańskiego*, s. 75, 77.

¹¹ Zgodnie z ukazem cara Mikołaja I z 1 I 1842 r. w każdej diecezji w państwie rosyjskim funkcjonował konsystorz, w którego skład wchodził członekowie duchowni (z nominacji biskupa po zatwierdzeniu władz państwowych) i świeccy (z bezpośredniej nominacji ministra). Także po zawarciu konkordatu w 1847 r., zgodnie z którym konsystorz miał składać się z członków duchownych nominowanych i odwoływanych przez biskupa, władze państwowe ingerowały w jego skład personalny. Również diecezja kujawsko-kaliska była podzielona na okręgi administracyjno-sądownicze zwane oficjalatami lub konsystorzami. Poza konsystorzami wrocławskim i kaliskim funkcjonował również pomocniczy oficjalat w Piotrkowie Trybunalskim, któremu podlegał m.in. dekanat brzeźnicki wraz z parafią w Rzaśni, zob. W. Urban, *Dzieje ustroju Kościoła na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań – Warszawa 1979, s. 488; Kujawski, *Parafie diecezji wrocławskiej*, s. 73–74.

¹² Ks. Edward Zimmerman – ur. 4 IX 1823 r. W 1847 r. przyjął święcenia kapłańskie. Następnie pracował na stanowisku wikariusza w Działoszynie, Pałnowie, Piotrkowie Trybunalskim, Konecku, Rzaśni (w latach 1851–1852), Dzierżkowicach i Sulejowie, zob. *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1852* (*Catalogus* 1852), Varsaviae 1852, s. 31; Kaczmarek, *Duchowieństwo dekanatu radomszczańskiego*, s. 94; K. Kęsik, *Ks. Edward Zimmerman i Henningowie. O zabawach działoszynskiej młodzieży w połowie XIX w.*, „Na Sieradzkich Szlakach”, 37(2021), nr 1, s. 51.

¹³ Ks. Józef Synowicz – ur. 8 X 1820 r. W 1850 r. przyjął święcenia kapłańskie. Następnie został wikariuszem w Rzaśni, a później m.in. wikariuszem w Dankowie (od 1872 r.) i proboszczem w Starokrzepicach, zob. *Catalogus* 1881, s. 54; Kujawski, *Parafie diecezji wrocławskiej*, s. 779.

z parafii nie wystarczały na utrzymanie dwóch wikariuszy. W dniu 20 lutego 1852 r. ks. Roch Nieszpornski został zaproponowany przez konsystorz¹⁴ kolatorowi¹⁵ jako dobry i odznaczający się wysokim poziomem moralności¹⁶ kandydat do objęcia urzędu proboszcza w Rzaśni. Zgodnie z przepisami rządowymi administrator diecezji kujawsko-kaliskiej – ks. prał. Michał Jan Marszewski¹⁷ przedstawił kolatorowi kościoła w Rzaśni na to stanowisko następujących kandydatów: ks. Jakuba Liberadzkiego¹⁸, ks. Rocha Nieszpornskiego i ks. Szczepana Galińskiego¹⁹. Zadaniem kolatora było wybranie jednego z podanych kandydatów i udzielenie mu prezenty²⁰.

Wyznaczenie nowego proboszcza w Rzaśni było sprawą niecierpiącą zwłoki ze względu na konieczność dopilnowania prac polowych związanych z zasiewami wiosennymi oraz zbliżające się święta wielkanocne i poprzedzającą je spowiedź. Ks. Roch Nieszpornski posiadał opinię człowieka żyjącego zgodnie z powołaniem kapłańskim. Ponadto był znany z gorliwej pracy duszpasterskiej i wyrażał gotowość objęcia parafii w Rzaśni, chociaż nie za-

¹⁴ Konsystorz biskupi – zebranie lub miejsce gromadzenia się współpracowników biskupa. Na mocy ukazu Mikołaja I z 1842 r. każda diecezja w Cesarstwie Rosyjskim posiadała konsystorz składający się z urzędników duchownych i świeckich (od 1847 r. z samych duchownych), który zajmował się sprawami administracyjnymi i sądowymi, zob. E. Wilemska, *Konsystorz*, w: EK, t. 9, red. B. Migut, Lublin 2002, kol. 743–744.

¹⁵ Kolator – patron, któremu przysługiwało prawo przedstawiania kandydata do beneficjum lub na wakujący urząd kościelny, a także fundator kościoła lub jego spadkobierca, którym za świadczenia na rzecz świątyni przysługiwały różne przywileje, m.in. grobowiec w podziemiach kościoła bądź ławka kolatorska, zob. J. Duchniewski, *Kolator*, w: EK, t. 9, kol. 309.

¹⁶ ArDWł, AKGWłocł. pers. nr 407, Pismo Andrzeja Mulzowa do Michała Jana Marszewskiego z 25 II 1852 r., s. 1.

¹⁷ Bp Michał Jan Marszewski – ur. 13 VIII 1800 r. w Gdańsku w rodzinie szlacheckiej. W 1823 r. przyjął święcenia kapłańskie, a następnie pracował jako wikariusz i profesor języka niemieckiego w seminarium duchownym we Włocławku (od 1826 r.). Pełnił wiele odpowiedzialnych funkcji w diecezji kujawsko-kaliskiej. W latach 1850–1857 był jej administratorem, a od 1856 r. – biskupem. Zmarł w 1867 r., zob. Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska*, s. 92–95; J. Gręźlikowski, *Działalność kościelna biskupów włocławskich w okresie kujawsko-kaliskim diecezji*, PrKan, 56(2013), nr 3, s. 143–147.

¹⁸ Ks. Jakub Liberadzki – ur. 26 VII 1806 r. W 1831 r. przyjął święcenia kapłańskie. Od 1834 r. był komendantem w Niewieszu, zob. *Catalogus* 1852, s. 28; Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej*, s. 484.

¹⁹ Ks. Szczepan Galiński – ur. 24 XII 1822 r. W 1846 r. przyjął święcenia kapłańskie. Od 1852 r. był administratorem w Sulejowie, zob. *Catalogus* 1852, s. 37.

²⁰ Prezenta – prawo do przedstawiania władzy kościelnej kandydata na urząd bądź beneficjum, zob. ArDWł, AKGWłocł. pers. nr 407, Pismo Andrzeja Mulzowa do Michała Jana Marszewskiego z 25 II 1852 r., s. 2; tamże, Pismo Michała Jana Marszewskiego do Adolfa Trzczińskiego z 10 III 1852 r., s. 3; G. Wojciechowski, *Prezenta*, w: EK, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 394–395.

biegał o otrzymanie tej nominacji. Na zaproponowanie go na probostwo przez kolatora wpłynęło również jego bogate doświadczenie w pracy parafialnej. Administrator diecezji kujawsko-kaliskiej przychylił się do prośby o zamianowanie go na tym urzędzie. Ze względu na opóźnienia dotyczące wystawienia stosownego dekretu ks. Roch Nieszpornski, widząc konieczność szybkiego rozpoczęcia pracy w parafii, zwrócił się do administratora z prośbą o przyśpieszenie procedur. Podczas osobistego spotkania kolator wykazał się życzliwością wobec niego i udzielił mu prezenty na stanowisko proboszcza w Rzęśni. W jego opinii parafia była zaniedbana gospodarczo, a doświadczenie ks. Rocha Nieszpornskiego czyniło z niego odpowiedniego kandydata do objęcia tego urzędu. W dniu 24 marca 1852 r. Konsystorz Foralny Piotrkowski został upoważniony do powierzenia ks. Rochowi Nieszpornskiemu komendy (administracji) w parafii w Rzęśni²¹.

Ks. Roch Nieszpornski

Źródło: Archiwum Parafii w Rzęśni

Budowa kościoła

Podstawowym problemem ks. Rocha Nieszpornskiego w rozwijaniu działalności duszpasterskiej w Rzęśni był zbyt mały kościół. Dlatego od samego początku swojego pobytu w tej parafii apelował do wiernych

²¹ ArDWł, AKGWłocł. pers. nr 407, Pismo Andrzeja Mulzowa do Michała Jana Marszewskiego z 17 III 1852 r., s. 4; tamże, Pismo Adolfa Trzecińskiego do Michała Jana Marszewskiego z 21 III 1852 r., s. 6–7; tamże, Pismo Rocha Nieszpornskiego do Michała Jana Marszewskiego z 25 III 1852 r., s. 8–9; tamże, Pismo Michała Jana Marszewskiego do Rocha Nieszpornskiego z 29 III 1852 r., s. 10; tamże, Pismo Adolfa Trzecińskiego do Michała Jana Marszewskiego z 31 III 1852 r., s. 10.

o środki na budowę nowej świątyni. Do 1867 r. znajdował się tam drewniany kościół w tak złym stanie technicznym²², że: „wszelkie reparacje na nic by się nie zdały, a obok nędznego swego stanu był za szczupły na teraźniejszą ludność, która w niedziele i święta nie tylko kościół, ale i cmentarz cały zalegała”. Z tego powodu podjęto starania w kierunku budowy nowej świątyni, która miała odpowiadać ówczesnym potrzebom duszpasterskim. Do ok. 1860 r. udało się zebrać 4,5 tys. rubli i rozpoczęto gromadzenie materiałów budowlanych. Ze względu na niewielką ilość zebranych środków, co było spowodowane m.in. ówczesną sytuacją materialną mieszkańców, proboszcz planował budowę drewnianej świątyni²³.

Z pomocą finansową przyszedł wówczas mieszkający w Warszawie Maciej Płaczkowski²⁴, który pochodził z Rzęśni. Podczas pobytu w rodzinnych stronach zaoferował pomoc w postaci 15 tys. rubli. Stało się to motorem do działania dla energicznego duszpasterza, który podjął się budowy kosztownego kościoła murowanego. Ks. Roch Nieszporski pisał o tym w następujących słowach: „Opatrzność wszakże Boża, która czuwa nad wszystkim, a mianowicie nad wiarą i potrzebnymi do oddawania należytej czci i chwały Bogu kościołami, natchnęła tą zbawienną myślą Czcigodnego Pana Macieja Płaczkowskiego – obywatela miasta Warszawy, który wspólnie ze swoją zacną małżonką Franciszką z Raczyńskich przeznaczają na nowy kościół w Rzęśni, w której się p. Maciej urodził 30 tys. zł. Za tym pięknym pierwszego wspaniałomyślnego ofiarodawcy przykładem poszli i obywatele mieszkający w parafii, i każdy wedle swojej możliwości i chęci zapisał ofiarę dobrowolną na budowę kościoła nowego. Tak samo postąpili gospodarze wiejscy – przyrzekli i pieniądze ofiary,

²² 12/24 IX 1856 r. Rząd Gubernialny Warszawski zatwierdził anszlag (kosztorys) reparacji drewnianego kościoła w Rzęśni, która miała nie przekroczyć 3 tys. rubli. Naczelnik powiatu piotrkowskiego ogłosił na 7/19 V 1857 r. publiczną licytację na etreprzyę, za pośrednictwem której próbowano wyłonić wykonawcę projektu naprawy świątyni. Ostatecznie próby jej remontowania nie powiodły się, zob. *Naczelnik Powiatu Piotrkowskiego*, „Dziennik Urzędowy Guberni Warszawskiej”, 1857, nr 18, s. 318; *Naczelnik Powiatu Piotrkowskiego*, „Dziennik Urzędowy Guberni Warszawskiej”, 1857, nr 20, s. 358.

²³ APRzęś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Pierwszy, § 1. Stan zewnętrzny teraźniejszego kościoła z 8/20 II 1880 r., b.p.; J. Dłubak, *Z parafii Rzęśnia* [I], „Gazeta Świąteczna” (GŚ), 4(1884), nr 208, s. 5; Gryglewski, *Siemkowice*, s. 155.

²⁴ Maciej Płaczkowski – ur. 30 I 1804 r. w Rzęśni. Mieszkał w Warszawie i pracował jako aptekarz. W latach 1844–1875 był właścicielem znanego hotelu-zajazdu przy ul. Długiej 23 w Warszawie. Zmarł 24 IV 1874 r. Został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim, zob. M. Gajewski, *Urządzenia komunalne Warszawy. Zarys historyczny*, Warszawa 1979, s. 55; <http://nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=157165> [16.02.2022].

aczkolwiek bardzo szczupłe, i zwózkę materiałów jako też i pomoc ręczną. Co do ofiar pieniężnych niewielka się liczba znalazła takich, którzy by to co przyrzekli, sumiennie uiścić – jedni w połowie, a drudzy nic nie dali. Zwózkę jednak materiałów i pomoc ręczną ohotnie spełniali”. Pobożni wierni składali ofiary na budowę kościoła, a proboszcz zapisał ich nazwiska w specjalnej *Złotej Księdze*, w której znaleźli się wszyscy ofiarodawcy. Jednak tylko część środków została przekazana w formie pieniężnej²⁵.

W dniu 9 sierpnia 1865 r. ks. Roch Nieszpornski wraz z kolatorem – Adolfem Trzczańskim²⁶ i Maciejem Płaczkowskim wysłali podanie do Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z prośbą o zaaprobowanie budowy nowego kościoła w Rzęśni. Załączono do korespondencji plan świątyni i zaświadczenie o pokryciu jej budowy z własnych środków. W odpowiedzi, po analizie planu architektonicznego, wydano pozytywną opinię dotyczącą nowego kościoła. Jednak przed wystawieniem zgody na rozpoczęcie budowy poproszono o uzupełnienie podania o dodatkowe objaśnienia, powołując się na inne przykłady budow kościołów, które zostały przerwane mimo gorliwości darczyńców. Takie przypadki powodowały straty dla parafii i ogólnego stanu materialnego kraju. Należało dołączyć pismo, najlepiej poświadczone przez rejenta, o przybliżonych kosztach projektowanego kościoła i podziale środków finansowych bądź materialnych na określone części. Pismo musiało zostać poświadczone przez wnioskujących, a przy podpisach miały znaleźć się ponownie kwoty lub określone części środków zadeklarowane na budowę świątyni. Ponadto dokument miał zawierać klauzulę dotyczącą ewentualnego wzrostu kosztów budowy kościoła z deklaracją ofiarodawców o zwiększeniu środków na ten cel w odpowiednich proporcjach. Miało to zagwarantować dokończenie budowy i uniknięcia jej przerwania ze względu na wzrost kosztów. Ponadto należało dostarczyć wykonany przynajmniej odręcznie plan sytuacyjny z oznaczeniem lokalizacji nowego kościoła oraz podaniem jego odległości od plebanii, zabudowań kościelnych i starej świątyni. Dla autentyczności osoby zobowiązujące się do pokrycia kosztów budowy miały złożyć swoje podpisy na planie. Po

²⁵ APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Pierwszy, § 1. Stan zewnętrzny teraźniejszego kościoła z 8/20 II 1880 r., b.p.; Gryglowski, *Siemkowice*, s. 155.

²⁶ Adolf Trzciański h. Dołęga – ur. 18 IV 1797 r. Był ziemianinem, dziedzicem dóbr Rzęśnia i członkiem Towarzystwa Rolniczego w okręgu radomszczańskim. Zmarł po 1862 r., zob. <https://polishgenealogy1.blogspot.com/2017/04/trzcinski.html> [16.02.2022].

uzupełnieniu podania Komisja Rządowa zadeklarowała wydanie zgody na natychmiastowe rozpoczęcie prac²⁷.

Budowa została zainaugurowana oficjalnie 20 października 1861 r. Wówczas zostały wykonane fundamenty. W następnych latach realizowano dalsze etapy projektu. Wówczas okazało się, że zbierane ofiary były niewystarczające na dokończenie świątyni. W związku z tym wystąpiono do rodziny Płackowskich z prośbą o udzielenie pomocy finansowej. Zrozumienie, jakie zostało okazane proboszczowi, przekroczyło jego najśmielsze oczekiwania. Pisał: „Ci przezacni ludzie tak hojne ofiary udzielali na kościół, że razem wyniosły przeszło 70 tys. zł. Im też to zawdzięcza się postawienie tak pięknego i obszernego kościoła w Rzaśni. Tą szczodłą ofiarą wieczną tak po sobie zostawili pamiątkę i włożyli święty obowiązek na całą parafię, ażeby się gorąco i szczerze za ich dusze modlili”. Murowany kościół został wybudowany w stylu neorenesansowym z klasycystycznymi wieżami. Jego plan został wykonany „prawie gratis” przez architekta z Warszawy – Marcelego Berenta²⁸, którego proboszcz określił jako „bardzo zacnego człowieka”. Długość świątyni wynosiła 75 łokci, jej szerokość – 32 łokcie, a wysokość – 28 łokci. Zgodnie z projektem wybudowano dwie wieże, a na środku dachu umieszczono sygnaturę. Tytuł świątyni (św. Macieja) został zachowany ze starego kościoła. W wyniku zbiegu okoliczności to samo imię nosili także biskup, który ją poświęcił i główny fundator. Patronem parafii został św. Roch²⁹.

W jednej z wież zostały zamontowane dwa dzwony, a w sygnaturze – jeden mniejszy. Projekt kościoła zawierał pod dzwonnica miejsce do urządzenia biblioteki, jednak ze względu na zbyt dużą wilgoć zamiar ten nie został skuteczny³⁰. Kościół posiadał trzy nawy ze sklepieniami

²⁷ APRząś, brak sygn., Pismo H. Krzyżanowskiego i Musielewicz do Rocha Nieszporskiego z 1865 r., b.p.; tamże, Pismo Rocha Nieszporskiego z 14 III 1865 r., s. 17; tamże, KPR, s. 74.

²⁸ Marceli Berent – ur. w 1824 r. W 1851 r. ukończył Wydział Architektury Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie. Następnie pracował w komisji przy budowniczym rządowym. Był zwolennikiem stylu włoskiego odrodzenia. Zmarł w 1891 r., zob. *Śp. Marceli Berent*, „Kurier Poranny”, 15(1891), nr 340, s. 3.

²⁹ APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Pierwszy, § 1. Stan zewnętrzny teraźniejszego kościoła z 8/20 II 1880 r., b.p.; [*Z fabryki Bankowej na Solcu*], „Kurier Codzienny” (KC), 1(1865), nr 144, s. 2.

³⁰ APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Pierwszy, § 2 z 8/20 II 1880 r., b.p.; tamże, Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Drugi – księgi kościelne, § 4. Dokumenty kościelne z 8/20 II 1880 r., b.p.

łukowymi. Wewnątrz znajdowało się pięć ołtarzy. Główny został wykonany z kamienia szydłowieckiego (piaskowca) przez Faustyna Cenglera³¹ za kwotę 7306 zł 20 gr., którą uiścił Maciej Płaczkowski. Ten sam rzeźbiarz wykonał również kamienną chrzcielnicę i popiersia fundatorów³². W ołtarzu umieszczono obraz przedstawiający męczeństwo św. Macieja Apostoła pędzla Józefa Simmlera³³. Maciej Płaczkowski zapłacił za niego 5758 zł. Kwota ta nie odpowiadała jednak jego wartości, gdyż jak zapisał ks. Roch Nieszporcki: „P. Simmler daleko więcej go oszacował i przewyżkę wartości jako ofiarę darował do nowego kościoła”. Złocenia ołtarza zostały wykonane kosztem dwóch parafian: Stanisława Szerszeńskiego i Stanisława Jędrzyckiego³⁴. W 1871 r. na ścianie nad głównym ołtarzem Antoni Jan Strzałecki³⁵ namalował Świętych Apostołów Piotra i Pawła. Ołtarz Matki Bożej „staroświeckiej struktury” został wykonany z drewna i pokryty farbami olejnymi. Przeniesiono go ze starego kościoła, gdzie pełnił funkcję głównego ołtarza. W jego górnej części znajdowały się dwie rzeźby przedstawiające aniołki. W 1880 r. rozpoczęto jego złocenie. Środki na ten cel pochodziły z dobrowolnych ofiar parafian.

³¹ Faustyn Cengler – ur. 15 II 1828 r. w zamożnej rodzinie w Krakowie. Kształcił się w zakresie rzeźbiarstwa i złotnictwa w rodzinnym mieście i w Dreźnie, a następnie pracował u boku Antona Fernkorna w Wiedniu. Po zwiedzeniu Monachium i Paryża w 1858 r. zamieszkał w Warszawie, gdzie do końca życia prowadził własną pracownię. Pisał wiersze, zajmował się krytyką rzeźby i był wykładowcą warszawskiego Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych (w latach 1867–1882). Zmarł 29 IV 1886 r., zob. Z. Batowski, *Cengler Faustyn*, w: PSB, t. 3, red. W. Konopczyński, Kraków 1937, s. 227–228.

³² Pokrywę miedzianą na chrzcielnicę wykonał Filleborn. Była to ofiara Józefy Trzcieńskiej, zob. APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Pierwszy, § 6. Srebro z 8/20 II 1880 r., b.p.

³³ Józef Simmler – ur. 14 III 1823 r. w Warszawie. Lekcje rysunków pobierał u Józefa Richtera i Bonawentury Dąbrowskiego. W 1841 r. wyjechał do Drezna i kształcił się w tamtejszej Akademii Sztuk Pięknych, a następnie do Monachium (w 1842 r.) i Paryża (w 1847 r.). W 1850 r. po ślubie z Julią Hoegensteller osiadł w domu rodzinnym w Warszawie. W kolejnych latach podróżował po Europie. Malował głównie portrety, a także obrazy historyczne i religijne. Zmarł 1 III 1868 r., zob. R. Biernacka, *Simmler Jakub Józef*, w: PSB, t. 37, red. H. Markiewicz, Warszawa – Kraków 1996–1997, s. 511–515; J. Malinowski, *Malarstwo polskie XIX w.*, Warszawa 2003, s. 104–106.

³⁴ [Obraz św. Macieja zamówiony u p. Józefa Simmlera], KC, 3(1867), nr 169, s. 2; Dłubak, *Z parafii Rząśnia* [I], s. 5.

³⁵ Antoni Jan Strzałecki – ur. 10 I 1844 r. w Warszawie. Był uczestnikiem powstania styczniowego. Studiował malarstwo sztalugowe w Warszawie, a następnie malarstwo dekoracyjne w Wiedniu, Paryżu i Rzymie. Odnowiał m.in. polichromie na Zamku Królewskim w Warszawie i Łazienkach. Został odznaczony Krzyżem Niepodległości (w 1930 r.) i Krzyżem Walecznych. Zmarł 25 IV 1934 r., zob. S. Konarski, *Strzałecki Antoni Jan*, w: PSB, t. 44, red. A. Romanowski, Warszawa – Kraków 2006–2007, s. 558.

Centralnie umieszczony, zasłaniany zasuwą obraz przedstawiał Matkę Bożą Różańcową w srebrnej sukience, a obok niego wisiały dwa małe srebrne wota³⁶.

Po prawej stronie świątyni zlokalizowano nowy ołtarz z obrazami: w centrum św. Rocha, a u góry – św. Walentego. Całości dopełniły ozdobne filary i aniołki „nieszczególnej roboty”. Ołtarz został wykonany przez Adama Zelta³⁷. Adolf Trzciniński zapłacił za niego 2 tys. zł. Ks. Roch Nieszpornski tak go opisał: „Robota tego ołtarza i warta jest tyle – niestarannie wykonana. Pan Zelt wraz z pomocnikami przez trzy miesiące stołował się gratis u proboszcza, biorąc drzewa i tarcic, ile sam chciał na dwa ołtarze i ambonę z drzewa na inne roboty przygotowanego”. Znacznie lepsze wrażenie na proboszczu wywarł wizerunek św. Rocha, pędzla Alfreda Schouppé³⁸, będący jego darem dla kościoła: „Obraz w tym ołtarzu jest bardzo piękny – przedstawia św. Rocha – patrona od morowego powietrza odchodzącego z Florencji do Francji, kiedy zgłodniały upadł pod drzewem i pies z posiłkiem do niego przybywa”. Naprzeciw został umieszczony ołtarz św. Antoniego³⁹. W grubej ścianie pomiędzy lewą nawą boczną a zakrystią wykonano niszę, w której urządzono ołtarz Pana Jezusa Ukrzyżowanego. Krucyfiks, który powieszono w jego centralnej części pochodził z kaplicy Pana Jezusa ze starego kościoła. Z poprzedniej świątyni przeniesiono także 8-głosowe organy, które zostały wyremontowane⁴⁰.

³⁶ Jedno z nich było w kształcie serca i zostało ofiarowane przez Teklę Gołębiowską, a drugie, będące dużą węgierską srebrną monetą z wyobrażeniem Matki Bożej, zostało ufundowane przez Sienię – mieszkanka Ziełęcina.

³⁷ Adam Zelt – ur. w 1817 r. Po studiach za granicą w 1842 r. powrócił do Warszawy. Specjalizował się w wykonywaniu rzeźb religijnych i ozdobnych, drewnianych sprzętów kościelnych. Zmarł w 1873 r., zob. M.I. Kwiatkowska, *Rzeźbiarze warszawscy XIX w.*, Warszawa 1995, s. 57–58.

³⁸ Alfred Schouppé – ur. 23 XII 1812 r. w Grabownicy Starzeńskiej. Kształcił się w Krakowie i Warszawie. W 1837 r. wyjechał na stypendium do Akademii św. Łukasza w Rzymie. Malował głównie pejzaże, ale także obrazy religijne. Współpracował z Juliuszem Kossakiem. Zmarł 17 IV 1899 r., zob. Malinowski, *Malarstwo polskie XIX w.*, s. 21.

³⁹ Ołtarz św. Antoniego został również wykonany przez Adama Zelta. Ufundował go Kazimierz Stokowski – dzierżawca Kielczygłowa. W jego centralnej części znajdował się obraz przedstawiający św. Antoniego, który został namalowany za 400 zł przez Andrzeja Dąbrowskiego – byłego oficera Wojska Polskiego. W górnej części ołtarza umieszczono obraz św. Kazimierza.

⁴⁰ APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Pierwszy, § 6. Srebro z 8/20 II 1880 r., b.p.; [*Obraz dla kościoła w Rząśni*], KC, 3(1867), nr 190, s. 3; [*Z pracowni Pana Adama Zelta*], KW, 47(1867), nr 100, s. 607.

Okno nad głównym ołtarzem posiadało witraż przedstawiający Matkę Bożą Niepokalaną Poczetą⁴¹, a na dużym oknie nad chórem znajdowały się dwie gwiazdy wraz z datą 1867 r. W prezbiterium ustawiono dwie jesionowe ławki i miejsce przewodniczenia z mahoniowym pulpitem, z którego wygłaszano kazania. W dalszej części prezbiterium znajdowało się sześć ławek „dla osób klasy wyższej” zakupionych kosztem niektórych parafian. Z kolei osiem ławek w nawie głównej przeznaczono dla osób śpiewających różaniec⁴². Po przeciwnej stronie kaplicy Matki Bożej znajdowała się zakrystia. Została ona wyposażona w piec kaflowy oraz niezbędne sprzęty kościelne, księgi, szaty liturgiczne i bieliznę kościelną. Niektóre z elementów wyposażenia przeniesiono ze starej świątyni, a inne zostały ufundowane przez pobożnych mieszkańców Warszawy⁴³. Na zakupienie pozostałych uzyskano środki ze sprzedaży kilkunastu sznurów koralii, które wisiały na obrazach Matki Bożej i św. Anny w drewnianym kościele⁴⁴.

Po siedmiu latach udało się sfinalizować ambitne plany i ukończyć budowę nowej świątyni⁴⁵. Łączny jej koszt wraz z wyposażeniem pochłonął

⁴¹ Witraż został namalowany przez Antoniego Bystrzanowskiego z Warszawy za 230 rubli. Był to dar Bolesława i Michalina z Tymowskich Trzczańskich.

⁴² Ponadto w kościele znajdowały się dwa nowe konfesjonały, trzy feretrony, pięć sztandarów, cztery chorągwie w różnych kolorach i jedna chorągiew żałobna, zob. APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Pierwszy, § 5. Stan wewnętrzny kościoła z 8/20 II 1880, b.p.

⁴³ W 1867 r. ks. Roch Nieszpornski dzięki pośrednictwu hr. Augustowej Potockiej uzyskał dla kościoła niezbędne szaty liturgiczne. Ponadto ofiary złożyli właściciele fabryk warszawskich: Michał Czajkowski, Józef Fraget, Gustaw Henniger, Julian Henneberg, Adolf Kantor, Wilhelm Kreüsch, Wincenty Konstanty Norblin, Teodor Werner, a także księgarz Józef Joachim Okoński i hr. August Zamoyski, zob. [O wznoszącej się wspaniałej świątyni Pańskiej we wsi Rząśnia], KC, 3(1867), nr 104, s. 2; [Nowo budujący się kościół w Rząśni], KC, 3(1867), nr 148, s. 2; [W dalszym ciągu darów dla nowo budującego się kościoła w Rząśni], KC, 3(1867), nr 149, s. 2–3; nr 151, s. 2; [Na mszał dla kościoła w Rząśni], KC, 3(1867), nr 159, s. 2; [W dalszym ciągu ofiar w naturze dla nowo budującego się kościoła parafialnego w Rząśni], KC, 3(1867), nr 171, s. 2; [Jeden z najpiękniejszych darów dla nowo budującego się kościoła w Rząśni], KC, 3(1867), nr 176, s. 3; [O potrzebie oprawy mszału dla kościoła w Rząśni], KC, 3(1867), nr 177, s. 2; [O chętnym ofiarowaniu się p. Kantora], KC, 3(1867), nr 178, s. 3; [Jeden z najpiękniejszych darów dla nowo budującego się kościoła w Rząśni], KC, 3(1867), nr 186, s. 2; [Dar p. Okońskiego], KC, 3(1867), nr 188, s. 2.

⁴⁴ APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Pierwszy z 8/20 II 1880 r., b.p.; tamże, Inwentarz własności kościoła i probostwa. § 7. Aparaty kościelne z 8/20 II 1880 r., b.p.; tamże, Inwentarz własności kościoła i probostwa. § 8. Bielizna kościelna z 8/20 II 1880 r., b.p.; tamże, Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Drugi – księgi kościelne, § 1 z 8/20 II 1880 r., b.p.

⁴⁵ W latach osiemdziesiątych XIX w. posadzka w kościele wykonana z kamienia ciosanego uległa zniszczeniu. W związku z tym dzięki wsparciu Franciszki Płaczkowskiej (w wysokości

kilkadziesiąt tysięcy rubli. Ogromna część tej kwoty została przekazana przez Macieja i Franciszkę Płaczkowskich⁴⁶. Ponadto wiele środków udało się uzyskać ks. Rochowi Nieszporskiemu podczas kwestowania w różnych częściach kraju. W dowód wdzięczności wobec dobroczyńców kościoła proboszcz odprowadzał za nich co tydzień msze św. fundacyjne⁴⁷.

Troska o pozostałe zabudowania kościelne

Jedną z pilniejszych potrzeb w zakresie troski o stan budowli kościelnych (po przybyciu ks. Rocha Nieszporskiego do Rzaśni) była konieczność przeprowadzenia remontu plebanii⁴⁸. Prace objęły wykonanie podmurowania całego drewnianego budynku, dobudowanie nowej kuchni z oddzielną sienią i spiżarnią, wykonanie dachu pokrytego gontami, powiększenie otworów okiennych oraz zamontowanie nowych podłóg i drzwi. W związku z tym w dawnej sieni urządzono kancelarię parafialną, a w dawnej kuchni – salę jadalną. Przeprowadzone prace, które pozwoliły utrzymać budynek w dobrym stanie przez kolejne lata, zostały pokryte ze środków osobistych proboszcza⁴⁹.

Kolejną nieruchomością wymagającą remontu był wikariat, który znajdował się naprzeciwko starego kościoła. W jednej jego części mieszkał wikariusz, a w drugiej – grabarz będący jednocześnie sługą kościelnym.

600 rubli) i zbiórki wśród parafian w latach 1887–1888 wykonano nową drewnianą podłogę przy osobistym zaangażowaniu wikariusza – ks. Franciszka Rusina i pomocy fizycznej wiernych, zob. J. Dłubak, *Z parafii Rzaśnia* [II], GŚ, 8(1888), nr 388, s. 6–7.

⁴⁶ Ponadprzeciętne ofiary złożyły również rodziny: Trzciskich – właścicieli majątku w Rzaśni (8 tys. zł), Ostrowskich z Łękawy (3 tys. zł), Gołębiowskich – właścicieli majątku w Białej (2 tys. zł), Walewskich – właścicieli majątku w Zieloncu (2 tys. zł), hr. Fryderyka Nesselrode – donatariusza z Kielczygłowa (2 tys. zł), Masłowskich z Suchowoli (tys. zł) i Piotrowiczów z Rekiel (tys. zł), zob. Dłubak, *Z parafii Rzaśnia* [I], s. 5.

⁴⁷ W latach 1852–1865 odprowadzono Msze św. fundacyjne (po 52 w każdym roku) za śp. Adama Myszковского h. Jastrzębiec, który żył w latach ok. 1705–1778. Piastował stanowiska m.in. miecznika wieluńskiego, cześnika, stolnika i starosty ostrzeszowskiego oraz posła na Sejm (w 1738 r.). W latach 1741–1755 mieszkał w Kielczygłowie. Był dobroczyńcą m.in. kościoła w Rzaśni, zob. APRzaś, brak sygn., 52 Mszy św. za duszę śp. Adama Myszковского, b.p.

⁴⁸ Plebania w Rzaśni została wybudowana jeszcze przed przybyciem ks. Rocha Nieszporskiego do parafii staraniem ks. Szymona Tymowskiego (będącego proboszczem w latach 1795–1799), który jednak nie zdążył jej wykończyć. Zadanie to podjął jego następca – ks. Nepomucen Szykner, który jako proboszcz mieszkał w niej aż 52 lata. W tym okresie budynek ulegał stopniowym zniszczeniom.

⁴⁹ APRzaś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Trzeci – zabudowania plebańskie, § 1. Plebania z 8/20 II 1880 r., b.p.

Mapa uposażenia probostwa w Rząśni z 1866 r.

(zaznaczono kwadratem: a – zabudowania włościńskie przed nowym kościołem, b – grunty dworskie, c – grunty Łukasza Wójcika, dawniej należące do probostwa, d – pole dworskie, e – pola i łąki należące do komorników, f – plac za plebanią należący do Sebastiana Pawełoszka; a – plebania, b – ogród owocowy za plebanią, c – podwórze z nową studnią, d – stajnia i obora wybudowane na terenie dworskim, e – dawny wikariat i ówczesna karczma, f – stary wikariat, g – drewniany kościół z cmentarzem, h – nowo budowany kościół, i – cmentarz grzebalny, k – byłe pole plebańskie, l – pole wraz z łąką, m – stodoła plebańska)

Źródło: Archiwum Parafii w Rząśni

Tuż po objęciu probostwa przez ks. Rocha Nieszporskiego przeprowadzono remont tego budynku, jednak po upływie ponad 20 lat wymagał on ponownych prac. W tym czasie również dom dla organisty znajdował się w złym stanie technicznym, mimo że został wybudowany w latach pięćdziesiątych XIX w. Pośpiech przy jego wznoszeniu i brak fundamentów spowodowały, że jedynym solidnym elementem był murowany komin, a w 1880 r. ściany zaczynały już gnić. W związku z tym dozór kościelny planował budowę nowego wikariatu (który oddano do użytku w 1885 r.) i osobnej organistówki. Środki na ten cel pochodziły z ofiar parafian⁵⁰.

Podczas konfiskaty gruntów parafialnych na rzecz Skarbu Państwa, do której doszło po powstaniu styczniowym, została przejęta przez władze, a następnie zlicytowana także stodoła. Wówczas proboszcz został zmuszony do wybudowania nowego budynku gospodarczego. Sekularyzacją nie zostały objęte: obory, stajnie, drwalnia, wozownia i sieczkarnia, które znajdowały się pod jednym dachem. Wybudowano je w 1852 r. staraniem i kosztem ks. Rocha Nieszporskiego, gdyż wcześniej runęły wszystkie budynki kościelne (poza plebanią). W 1853 r. oddano do użytku duży spichlerz, pod którym były trzy murowane piwnice służące do składowania ziemniaków i jarzyn. Obok plebanii mieściły się dwa ogrody, które zostały otoczone wysokim drewnianym płotem. Proboszcz posadził w nich i własnoręcznie pielęgnował różnego rodzaju drzewa owocowe i kwiaty. Praca ta dawała mu dużo przyjemności i satysfakcji. Ponadto prowadził pasiekę⁵¹.

Wraz z budową nowego kościoła parafialnego i podjęciem przez ks. Rocha Nieszporskiego gorliwej pracy duszpasterskiej wzrastało zainteresowanie parafian stanem infrastruktury kościelnej. Pod koniec życia proboszcza złożyli oni na remonty i nowe sprzęty kościelne wyjątkowo dużą ofiarę w wysokości 3 tys. rubli. Dzięki tym środkom cmentarz przykościelny został ogrodzony murem, w którym zainstalowano bramę i dwie furtki⁵².

⁵⁰ APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Trzeci – zabudowania plebańskie, § 2. Wikariat z 8/20 II 1880 r., b.p.; tamże, Inwentarz własności kościoła i probostwa. § 3. Dom dla organisty z 8/20 II 1880 r., b.p.; tamże, Mapa uposażenia Probostwa w Rząśni po Najwyższym Ukazie z 1866 r., b.p.; Dłubak, *Z parafii Rząśnia* [II], s. 6.

⁵¹ APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Trzeci – zabudowania plebańskie, § 4. Stodoła – stajnia – obory z 8/20 II 1880 r., b.p.; Dłubak, *Z parafii Rząśnia* [I], s. 5; Gryglewski, *Siemkowice*, s. 156.

⁵² Do 1880 r. nie udało się jeszcze dokończyć czterech kaplic usytuowanych w rogach ogrodu. Ponadto na terenie placu zostały posadzone jarząby, kasztany, lipy, więzy i różne

Z kolei nowy cmentarz grzebalny, założony na gruncie przy drodze prowadzącej do Zielęcina, przed rozpoczęciem budowy kościoła był bardzo zaniedbany. Dopiero później wzniesiono okalający go mur. Parafianie zapewnili transport materiałów budowlanych i zaangażowali się w prace fizyczne. Staraniem proboszcza zakupiono cegły i wapno, a także wynajęto murarzy. Dzięki wspólnej kooperacji udało się wybudować mur z ceglanym daszkiem o długości 600 łokci i wysokości 2,5 łokcia. W środku jego frontowej części zamontowano bramę i dwie furtki. Po rozebraniu starej modrzewiowej świątyni, mimo wielkich trudności, wzniesiono na cmentarzu kaplicę z odzyskanego drewna, a na jego terenie posadzono topole i akacje. Cmentarz, na którym stał dawny kościół, został uporządkowany, obsadzony drzewami i ogrodzony drewnianym płotem. Ks. Roch Nieszpornski planował ustawić na jego terenie figurę, ale plany te nie zostały zrealizowane z powodu jego choroby i śmierci, która nastąpiła 8 stycznia 1896 r.⁵³

* * *

Ks. Roch Nieszpornski przez większość swojego długiego życia był proboszczem w Rzęśni. Okres ten odznaczał się jego wielopoziomą aktywnością duszpasterską. Sprawa zbawienia powierzonych swojej opiece wiernych była dla niego priorytetem. Dla ułatwienia im kontaktu z Bogiem zdecydował się na bardzo kosztowną budowę nowego kościoła. Mimo niewielkiej ofiarności parafian umiał pozyskać dla tego celu wsparcie wielu pobożnych i majątnych osób. Zatrószył się, aby wszystkie prace zostały przeprowadzone fachowo i z największą starannością, a do wykończenia wnętrza zostali zatrudnieni znani polscy rzeźbiarze i malarze. Ks. Roch Nieszpornski poprzez piękno sztuki religijnej próbował zmieniać na lepsze mieszkańców swojej parafii i angażował ich do pracy na rzecz dobra wspólnego. Wpłynęło to na upamiętnienie jego długiej posługi w Rzęśni w postaci specjalnego epitafium umieszczonego wewnątrz kościoła parafialnego, które przez kolejne dziesięciolecia przypomina modlącym się w nim osobom o działalności tego gorliwego kapłana.

krzewy. Mur został wzniesiony i w większości sfinansowany staraniem ks. Rocha Nieszpornskiego, zob. APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Pierwszy, § 3. Cmentarz przy kościele z 8/20 II 1880 r., b.p.

⁵³ APRząś, brak sygn., Inwentarz własności kościoła i probostwa. Tytuł Pierwszy, § 4. Cmentarz grzebalny z 8/20 II 1880 r., b.p.; Gryglewski, *Siemkowice*, s. 156.

CARE OF FR. ROCH NIESZPORSKI FOR THE MATERIAL STATE OF THE PARISH IN RZAŚNIA

Keywords: Fr. Roch Nieszpornski, pastoral activity, Rzaśnia, sacral architecture.

Abstract: The archive of the Rzaśnia parish includes interesting documents showing the activity of Rev. Roch Nieszpornski in this parish for the period of 44 years. He was entrusted to manage the post of the parish priest as he had all the necessary moral attributes as well as experience in pastoral work. Beginnings of his pastoral work were quite difficult because of a small church, which was in poor condition and a low level of religiousness of inhabitants. Despite the unfavourable conditions, Rev. Nieszpornski demonstrated strong faith and above-average zeal. Thanks to it, he managed to raise adequate funds in order to build a new, brick church. Franciszek and Maciej Płaczkowski were the major founders of it. Well-known Warsaw sculptors and painters were employed to do the interior works. Dedication of the church began a new chapter in the history of the parish, which marked the growth in religiousness in the faithful and their participation in forms of devotion.

BIBLIOGRAFIA

- ArDWł, Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego, sygn. AKGWłocł. pers. 407, Nieszpornski Roch.
- Archiwum Parafii w Rzaśni
Kronika parafii Rzaśnia, brak sygn.
Zbiór dokumentów o parafii Rzaśnia, brak sygn.
- Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1852*, Varsaviae 1852.
- Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1881*, Varsaviae 1881.
- „Dziennik Urzędowy Guberni Warszawskiej” 1857, nr 18; nr 20.
- Łaski J., *Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej*, t. 1, wyd. J. Łukowski, Gniezno 1880.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, t. 10, Warszawa 1889.
- Batowski Z., *Cengler Faustyn*, w: PSB, t. 3, red. W. Konopczyński, Kraków 1937, s. 227–228.
- Biernacka R., *Simmler Jakub Józef*, w: PSB, t. 37, red. H. Markiewicz, Warszawa – Kraków 1996–1997, s. 511–515.

- [*Dar p. Okońskiego*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 188, s. 2.
- Dłubak J., *Z parafii Rząśnia* [I], „Gazeta Świąteczna”, 4(1884), nr 208, s. 5; [II], 8(1888), nr 388, s. 6–7.
- Duchniewski J., *Kolator*, w: EK, t. 9, red. B. Migut, Lublin 2002, kol. 309.
- Dwa pogrzeby*, „Kurier Warszawski”, 33(1853), nr 230, s. 1117.
- Dwa pogrzeby*, „Kurier Warszawski”, 76(1896), nr 17, s. 2.
- Encyklopedia kościelna podług teologicznej Encyklopedii Wetзера i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, t. 10, wyd. M. Nowodworski, Warszawa 1877.
- Gajewski M., *Urządzenia komunalne Warszawy. Zarys historyczny*, Warszawa 1979.
- Gręźlikowski J., *Działalność kościelna biskupów włocławskich w okresie kujawsko-kaliskim diecezji*, PrKan, 56(2013), nr 3, s. 103–167.
- Gryglewski J., *Siemkowice*, „Przegląd Katolicki”, 35(1897), nr 10, s. 154–156.
- [*Jeden z najpiękniejszych darów dla nowo budującego się kościoła w Rząśni*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 176, s. 3; nr 186, s. 2.
- Kaczmarek A., *Duchowieństwo dekanatu radomszczańskiego w latach 1819–1867. Studium strukturalno-biograficzne*, Częstochowa 2017.
- Kapuściński J., *Duchowieństwo parafii Dobryczyce*, „Zeszyty Radomszczańskie”, 9(2014), s. 241–276.
- Kęsik K., *Ks. Edward Zimmerman i Henningowie. O zabawach działoszyńskiej młodzieży w połowie XIX w.*, „Na Sieradzkich Szlakach”, 37(2021), nr 1, s. 51–54.
- Konarski S., *Strzałecki Antoni Jan*, w: PSB, t. 44, red. A. Romanowski, Warszawa – Kraków 2006–2007, s. 558–560.
- Kufel R.R., *Archiwum parafialne w teorii i praktyce*, Zielona Góra 2021.
- Kufel R.R., *Jak prowadzić kronikę parafialną? Poradnik*, Zielona Góra 2014.
- Kujawski W., *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011.
- Kujawski W., *Parafie diecezji włocławskiej. Okres kujawsko-kaliski 1818–1925*, Włocławek 2018.
- Kwiatkowska M.I., *Rzeźbiarze warszawscy XIX w.*, Warszawa 1995.
- Malinowski J., *Malarstwo polskie XIX w.*, Warszawa 2003.
- [*Na mszał dla kościoła w Rząśni*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 159, s. 2.
- Nowak T.A., *Duchowieństwo parafii Chełmo na przestrzeni wieków*, CzST, 32(2004), s. 99–133.
- [*Nowo budujący się kościół w Rząśni*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 148, s. 2.
- [*O chętnym ofiarowaniu się p. Kantora*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 178, s. 3.
- [*O potrzebie oprawy mszału dla kościoła w Rząśni*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 177, s. 2.
- [*O wznoszącej się wspaniałej świątyni Pańskiej we wsi Rząśnia*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 104, s. 2.
- [*Obraz dla kościoła w Rząśni*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 190, s. 3.

[*Obraz św. Macieja zamówiony u p. Józefa Simmlera*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 169, s. 2.

Prejs R., *Przedmowa*, w: R.R. Kufel, *Archiwum parafialne w teorii i praktyce*, Zielona Góra 2021, s. 5.

Szkutnik P., *Akta dziekana brzeźnickiego 1819–1867. Studium urzędu i dokumentacji*, Łódź 2012.

Śp. ks. Roch Nieszporski, „Słowo”, 15(1896), nr 13, s. 2.

Śp. Marceli Berent, „Kurier Poranny”, 15(1891), nr 340, s. 3.

Urban W., *Dzieje ustroju Kościoła na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań – Warszawa 1979, s. 480–496.

[*W dalszym ciągu darów dla nowo budującego się kościoła w Rząśni*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 149, s. 2–3; nr 151, s. 2.

[*W dalszym ciągu ofiar w naturze dla nowo budującego się kościoła parafialnego w Rząśni*], „Kurier Codzienny”, 3(1867), nr 171, s. 2.

Widera M., *Działalność duszpasterska ks. Rocha Nieszporskiego w Rząśni w dokumentacji archiwum parafialnego*, „Rocznik Łódzki”, 72(2022), s. 121–132.

Wilemska E., *Konsystorz*, w: EK, t. 9, red. B. Migut, Lublin 2002, kol. 743–744.

Właźlak W.P., *Duchowieństwo parafii Rząśnia w okresie niewoli narodowej*, CzST, 34(2006), s. 227–238.

Właźlak W.P., *Rząśnia*, w: EK, t. 17, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 726.

Wojciechowski G., *Prezenta*, w: EK, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 394–395.

[*Z fabryki Bankowej na Solcu*], „Kurier Codzienny”, 1(1865), nr 144, s. 2.

[*Z pracowni Pana Adama Zelta*], „Kurier Warszawski”, 47(1867), nr 100, s. 607.

<http://nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=157165> [16.02.2022].

<https://polishgenealogy1.blogspot.com/2017/04/trzcinski.html> [16.02.2022].